

BERTHA ZOLTÁN

Dobos László királyhelmei szobra előtt

Tartása, méltósága, jellemessége Dobos Lászlót már életében legendává avatta. A hosszú huszadik század második felének olyan kimagasló alakja volt, olyan igazi égtartó ember, akinek munkássága a magyar irodalom-, kultúr- és szellemtörténet legmeghatározóbb fejezetei közé emelkedett. Égtartó ember: Sütő András gyönyörű fogalma ez, azokra értve, akik a magyar szülőhaza fölé magyar kulturális égboltot szerettek volna kifeszíteni és felmagasítani, mindig és minden nehézségek közepette is. „Szárnyaló gondolatisággal és hitvitázók szenvedélyével közösségi létünk új szakaszát hirdetted magad is a Szentírás szerint mondván: *Ideje van a megőrzésnek és ideje az eldobásnak.* Őrizzük meg ragaszkodásunkat az emberi szabadsághoz! Dobjuk el a rabság láncait, míg el nem száll felettünk a történelmi idő!” – ahogyan Sütő András, a nagy erdélyi író – aki magát régi társnak nevezte a „kisebbségi lövészárkokban” – hetvenedik születésnapján köszöntötte őt; mint az „egyetlen hazából nyolc szomszéd országához áttelekkönyvelt” kisebbségek egyik karizmatikus vezéregyénisége a másikat. És hozzátéve: „Minden gondolati kihágást büntető hatalom idejét élted, éltük valamennyien, akik Németh László szellemében választottunk értelmiségi hivatást. Közös kisebbségi sorsunk azonban Felvidéken az erdélyinél zordabbra fordult a kitelepítések idején, az elhurcolások véres éjszakáin. / Menekülhetnél volna! Dante poklává lett, amit hazádnak hazudott a cinikus demagógia. Maradtál mégis. Jellempróbáló helyzet volt, amely írói mondandóidat érlelte: ábrázolataid sötét színeit az idegeidbe égette. (...) Kisebbségi sorsunkban a szellemi közteherviselés valósággal categoricus imperativusa lett minden alkotónak. / Közülük való vagy, László! A prófétságot rühellő Jónással kellett mondanod megtiport nemzeti közösségednek Babits halhatatlan hangján: 'Atyjafiáért számot ad a testvér: / nincs mód nem menni, ahová te küdtél.' (...) Sors és jellem követelménye szerint magad is lutheri hűséggel nézel az Idő szeme közé: *Itt állok, másként nem tehetek.*” (Eddig Sütő András veretes szavai.)

Dobos László a magyar glóbuszon – mint hagyományosan a magyar géniusok és klasszikusok – tehát

valóban egyetemes eszmei jelentőségű magyar igazságokból és művészi alkotásokból épített órvárat és kilátótoronyt. Amilyen sziklaszilárd erkölcsiséggel, éppoly írástudói örökérvényűséggel. Emberi formátuma minden körülmények között megkérdőjelezhetetlen maradt; az emberi lét kiteljesedésének szolgálatát végezte, a „vox humana harcosa” volt, „a mindenütt és mindenkire kiterjesztett emberség szószólója”, „szoltáros szívű” megtestesítője, a hűség diadalmanak felmutatója, népének emberként, írónak is „őriző pásztora”, ahogyan egy másik legendás barátja, Czine Mihály is köszöntötte őt évtizedekkel ezelőtt. S ha Czine Mihály – Nagy Gáspár szép költői metaforája szerint – a „reménység jegenyéjeként” tekintett körül a földgolyó szétszagattott, szétszóródott, s mégis életigenlő magyarságának körében, kedves barátja, hű író-társa a jóért és a szépért folyó kényszerű hadakozásban, a szintén szálfatermetű Dobos László ugyancsak teremtő és megtartó példát adott népünk, nemzetünk számbavételének, egybetartásának, öngazdagításának erőfeszítéséből – és csodájából. Életművével Dobos László a felvidéki, a szlovákiai magyarság kivételes személyiségeként a határon túli, a szüntelen kálváriás létküzdelmét vívó kisebbségi magyarság önismeretének egész enciklopédiáját boltozta föl, regényei, elbeszélései, esszéi, tanulmányai, kritikái, publicisztikai, beszédei, tankönyvei, cikkei, interjúi: mind-mind a hiteles nemzettudatot kikerekítő szemléletmód és írásművészet örökbecsű mintái és monumentumai. Műalkotásainak összessége: a „jelent és jövőt formáló felelős gondolkodás tükré” (Görömbei Andrást idézve). Nemzetiségi közössége történetének, évszázados keserveinek sorstükré és foglalata; mint mennyi más felvidéki szociografikus prózaíró és a többi sokműfajú nemzedék- vagy kortársának széles ívű életműve is Duba Gyulától Mács Józsefíg, Gál Sándortól Koncsol Lászlóig, Zalabai Zsigmondig, Tóth Lászlóig, Duray Miklósig és tovább. Az annyi trianoni és önkényuralmi megpróbáltatásnak, megaláztatásnak és kiszolgáltatottságnak – közte a második világháború utáni „hontalanság éveit” jellemző szenvedéseknek, meneküléseknek, bujdosásoknak – kitett felvidéki magyarok történelmi élményeinek a lehető legmélyebb ábrázolását és értelmezését nyújtotta, a sajátos kisebbségi sorsproblémák legárgyaltabb megjelenítését dolgozva ki. Regényei – a revelációként ható *Messze voltak a csillagok* (1963), a *Földönfutók* (1967) meg az *Egy szál ingben* (1976) és a többiek (megszabva egy egész korszak mérték-

adó prózaműfaji tendenciáit) – a modern jelképesesség katartikus látomásformáival érzékeltetik a kisemberi, a „bakatörténelem” mélyén is az elidegeníthetetlen humanitási igény és a személyes, kollektív, nemzeti megmaradásvágy magaslatait ostromló igazságszenvedély sorshistóriáját. Hűséges krónikásként, megrendítően árnyaltos elbeszélőművészeti színességgel, szuggesztíven áradó epikum és korszerűen sokrétű polifón regénytechnika, lélektaniség és mitizáló-tablószerű kitágítás, valóságírodalmi életképiség és felzaklató példázatoság, sugallatos etikum és esztétikum, hagyomány és újítás elválaszthatatlan értékminőségeit szintetizálva, s az egyetemes magyarság állandó és eleven sorsgondjait elemezve vált Dobos László útmutató klasszikussá, életigazító európai nagysággá. Irányító és követendő vezéregyéniséggé, feltétlen köztiszteletben álló tekintéllyé, korszakos jelenséggé. Megvalósította fő elvét: „minél kisebb egy irodalom, annál inkább a minőség útját kell járnia”. Könyveivel már a hetvenes években „megvetette a lábát azon a helyen, ahol Sütő Andrással, Szilágyi Istvánval, Gion Nándorral és Duba Gyulával együtt látjuk. A nemzetiségi magyar irodalom legjobb epikusai mellett. Az egyetemes magyar irodalomnak is legkitűnőbbjei között” – amint monográfusa, Márkus Béla fogalmazza. Vagy ahogyan Pomogáts Béla hangsúlyozta: nélkülözhetetlenül hozzájárulva történelmi sebek, lelki sérülések kibeszéléséhez, orvoslásához, gyógyításához.

Gondok könyve (1983) című kötetében így tesz valamást szülőföldjéről, nevelkedéséről az író: „Sokféle írásból a Bodrogek hőszi szép tájnak tűnik: bőségesnek, áldásosnak, paradicsominak. Tudatunk mélyén valahol ez a Bodrogek él. Szép ez a táj – de szépítik is”; mert „a táj az árvizek történelme is, a pusztítás, félelemé, a rettegéseké s az örök küzdelemé (...) Sárospatak: életem kiterjedése. (...) Meghosszabbodik bennem az ősök sora: Lorántffy Zsuzsanna, a Rákócziak, Comenius a pataki iskola pártfogói, szellemének gerjesztői. Neveltjei: Bessenyei, Csokonai, Kazinczy, Kossuth, Szemere, Tompa, Móríc... Költők, politikusok, tudósok, hitvallók – gályarabsorsok, mártíromságok, erkölcsi felnövések és magatartások példái. Képmásuk a falakról néz, történetük, tetteik a könyvekben elérhető, megtapintható közelségben. 1945 telén a szénior úgy beszél nekünk Kossuth Lajosról, mintha a múlt héten fogott volna vele kezét. A pataki iskola szellemét előbb minden nemzedék

magához veszi, s úgy adja tovább kézből kézbe, familiáris mosollyal.”

Dobos László a Bodrogek közéből, a Hegyaljáról – Királyhelmecekről, Sárospatakról –, ezekről a honfoglalói, ősi szakrális tradíciók, apostoli hitek-remények-jóakaratok, bátran protestáló és reformáló igazságok, kurucos-szabadságharcos és Rákóczi-émlékek felvértezte történelmi szent vidékekről érkezve jutott a magyar kultúráteremtés csúcspontjaira; s pozsonyi írói tevékenységét végig a nemzetiségi és az összmagyar nemzeti önszerveződés közéleti aktivitásával ötvözte. Alapított, szerkesztett, vezetett: folyóiratot, könyvkiadót, színházat, társadalmi-kulturális közösségeket, és tanított és elnökölt és politizált szakadatlanul (egy demokratikusabbnak remélt pillanatban a hatvanas évek végén még miniszterként, az 1990-es euforikus fordulat után egy ideig pedig parlamenti képviselőként is), s mindig oroszlánrészt vállalt a világmagarság összefogásának számtalan orgánuma és fóruma körül összesűrűsödő folyamatokból, törekvésekből. Mindenre figyelt és ügyelt, a hazára a mélyben és a magasban, az aprófalvak népétől a csonkjaiiban is egész Kárpát-medence és a nagyvilág magarságáig. „ahol eleven gond a nemzet gondja, a kisebbségbe taszított magyarok reménye és jajkiáltása” (Sütő András). A cselekvő irodalom és az önrendelkező integer kultúrnemzeti felemelkedés volt az eszménye, miközben minden megszólalása az autentikus magyar önvizsgálat és identitásörzés művészi-stiláris megalkotottságával nyugözhetette le olvasóját vagy hallgatóját. Mert olyan irányt követett ő, amelynek diákkori indíttatásáról így vallhatott keresztyén nemzeti büszkeséggel és elhivatottsággal: „Úgy tanultunk meg beszélni, imádkozni, énekelni, hogy meghalljon bennünket az ember is és az Isten is.”

Ha a bodrogekízek sorsáról sajnos az elvándorlás szomorú jelensége is eszünkbe juthat – a száz évvel ezelőtti meg a jelenkori is –, akkor most mégis örülhetünk, hogy valaki igazán hazatért – s a táj, a város szívébe költözik. A jellegfelmutató s a megmaradás, az elsodorhatatlanság távlatait kínáló, világhorizontú magyar sorsirodalom egyik legragyogóbb ikonjának avatjuk az emlékörző szobrát. Hogy ahonnan ő most ránk tekint – a magyar szellem halhatatlanjainak az égi panteonjából –, itt a földön, a szülőföldön is legyen fényes tüköre. Isten, áldd meg a magyart!